

# Ydby Hede og dens Mindesmærker fra Oldtiden.

Af Museumsinspektør Hans Kjær.

LANDSKABET i det sydlige Thy er af en egen Skønhed, som måske særlig er iøjnefaldende for den, der som fremmed kommer dertil, men som på en egen Måde udfolder sig for den, som ønsker at lære det nærmere at kende. Omrammet af Limfjordens lunefulde Bugter og Vige tegner det bredt bølgende Bakkelands Former sig i stadig Vekslen. Vel kan det for den fremmede og særlig for Ødaskeren synes et noget koldt og utilgængeligt Land på Jyllands barske Hjørne. Men allerede fra tidlig Oldtid har det øvet Tiltrækning. Det har i tidligere forhistoriske Perioder rummet en tæt Befolkning, sikkert fordi Jorden har været til at behandle for det simple, begyndende Agerbrug, som var vor yngre Stenalder's Hovedgrundlag, i anden Række, fordi det havde så rigelig Adgang til Hav. I så stort Antal som kun få Steder i Landet optegner Mindesmærkerne her vor Folkeæts Historie fra de gamle Tider.



På Ydby Hede fremtræder Landskabets Ejendommeligheder i udpræget Form. Kommer man sydfra over Thyholm og nærmer sig Draget, åbner man mod Nordøst i Synsranden et Højland, der tegner sig mod Himlen med en egen Linje, kronet af talrige Gravhøjenes runde Kupler. Nu er Stedet ubeboet - kun tæt vest for Heden ligger i Dalen enkelte Småhuse. Men i Oldtiden må det have været anderledes. Derom vidner de op mod 50 Gravhøje, små og store, som nu ligger på det sydlige Plateau og dets nærmeste Omgivelser.

Gravhøjene betegner i det store og hele Oldtidsbebyggelsen. Denne faldt langt fra altid sammen med de nuværende Landsbyer. Et Bebyggelseskort fra Oldtiden og fra Nutiden vil meget ofte se ret forskellige ud. I Ydby ligger på Bakkerne tæt øst for Kirken ca. 40 Gravhøje eller Rester af sådanne, nu på Grund af den opvoksende Plantning mindre fremtrædende. De ligger så nær ved den nuværende By, at man med al Sikkerhed tør betegne den, eller dog dens Forgænger, som en Bronzealderby, eller Bygden er af endnu ældre Oprindelse, selv om den måske først henimod Oldtidens Slutning har fået det nuværende Navn. Heden med Højene betegnes som *Tvolm* Hede, og *Tvolm* By er af ældre Oprindelse end Ydby. En ejendommelig Tilknytning til Oldtiden ligger også i den hedenske Gravhøj, ved hvilken Kristendommen lagde Kirke og Kirkegård. Mindst én Høj til har ligget i selve Byen. Et Gravfund fra

den yngre Bronzealder, med brændte Ben og Toiletsager, bl.a. en Røgekniv, af den Art Fund, der så at sige kun kendes fra Høje, er fremkommet nær den nuværende Præsteboligs Dørtærskel.

Ved *Dover* er Forholdene anderledes. Gravhøjene er også her ret mange i Tal. Kun få af dem ses dog nu. De største gemmer sig i *Dover* Plantage og ligger temmelig spredt, mest syd og sydvest for *Dover* By; tættere har de ligget vest for Byen, enkelte inde mellem de nuværende Gårde og Huse, men de fleste er ganske vist ved Afgravning og Udjævning gennem Tiderne nu så ringe, at de kun viser sig, når man ser nøje til; ikke få må man endda nøjes med at høre om eller skaffe sig Kundskab om gennem gamle Kort. Dog vidner endnu de to store "Ejshøje" om, at de Mennesker, som byggede og boede her i Oldtiden, ikke kan have hørt til de ringeste. Men Bebyggelsen har klart nok været mere ligeligt fordelt over Terrænet end ved *Tvolm*. Man har bosat sig på den Jord, som var nogenlunde let at dyrke. Den bedste Jord mod Nord, hvorpå i Middelalderen de store Gårde lagdes, er tom for Mindesmærker; den har været for vanskelig eller af andre Grunde lidet tiltrækkende.

De sydligste Høje af *Dover*-Gruppen er de mærkeligste. En af dem, syd for Ydby-Boddumvejen, har rummet et stort Stenkammer; enkelte svære Sten vidner endnu derom; snarest har de hørt til en Jættestue, måske af lignende Art som den bekendte "Lundehøj" ved Ullerup i Heltborg. Den nedenfor anførte gamle Beretning nævner fra *Dover* Hede et Fund med et lille Lerkar med små Knopper på Siden, sikkert fra et sådant Kammer og måske just dette. Tæt op til Vejens Nordside ligger en af de smukkeste Rundhøje i Thy, 5 m. høj, med 25 m. Tværmål, så fuldkomment bevaret som det i hele Landet er sjældent at se det. Ikke langt fra ligger de kolossale "Dåser", i Vinklen mellem dem en desværre stærkt medtaget Rundhøj og næved endnu én, begge udgravede for mere end 100 År siden. Den vestlige Langhøj måler nu i Længden 54 m., i Bredden 16 og i Højden 3,6 m. Endda har den været noget, dog ikke meget længere. Vejevæsenet, der i ældre Tid tit ikke for nænsomt frem, får Skyld for at have afgravet et Parti i Syd. Der skal være fundet en mandslang Stenkiste. Medens denne Høj har Retning nøje i Nord og Syd, vender den østre Langhøj i Vestnordvest og Østsydøst. Den måler i Længden 63 m., i Bredden 13 m. og er af noget ringere Højde end den vestre. Om denne Højs Oprindelse haves der i alt Fald delvis

Oplysning<sup>1</sup>), idet *Conrad Engelhardt* 1878 foretog en Undersøgelse af et Midtparti på ca. 8 m. Der fandtes 3 Grave fra *Bronzealderen* og ved disse forskellige Oldsager, i én et *Sværd*, en *Dolk* og en *Stridsøkse* af den slanke, smalle Form, der betegnes *Pålstav*; i hver af de 2 andre Grave lå en *Dolk* af Bronze. Det kan da antages, at de mægtige Høje først gennem flere Gravlægninger har fået deres store Dimensioner.



**Højene på Ydby søndre Hede og de nærmeste Omgivelser.**

Den sorte Linje angiver den omtrentlige Grænse for det fredlyste Areal.

Fra Toppen af Langhøjene ses mod Syd ud over det arkæologisk mærkeligste Parti i hele denne Egn, et Parti, som der ikke findes Mage til i det nuværende Danmark. Ud over Trætoppene og over en smal Dal med stejle Sider ser man en Højdeflade, lavt hvælvet som et Skjold, kronet af talrige Høje. Til højre ses Ydby og Plantagerne, til venstre den brede Dal, hvori Dover Kile fortsættes, og Boddum svære Lyngbakker, i Baggrunden toner lige i Syd Thyholm frem bag Skibsted Fjord. Herligt er dette Landskab i Sommersol, roligt hvilende i Stemning, når Dis og Regntåge lægger sit Slør over Omridsene. Landskabelig Skønhed og Historiens ældgamle Mindesmærker, Minderne fra de henfarne Slægter, der byggede og levede på den samme Jord, vi nu kalder vor, forener sig til en sjælden Helhed.

Jorden på dette Terræn er lidet frugtbar, nærmest for ringe til, at Dyrkning nutildags lønner sig. Når her da i Oldtiden lå en talrig Bygd, ligger det nær at formode, at andet end Agerbrugsforhold har været medvirkende. Et Svar kan ligge i Betragtning af Naturforholdene. Dover Kile, Limfjordens smalle Udløber, skyder sig ind mellem

Dover og Boddum. En Dal på Doversiden henleder ved sit Navn "Skipperdalen" Tanken på Søfart. Fjordkilen fortsættes i Brokjær Enge og videre i andre lave Engstrøg, der skiller Boddum fra Dover og Ydby Hede, og som først i Stenalderen er hævede så meget, at der kunde færdes. De er nu kun passable for Kørsel ved Boddum-Ydbyvejen, men denne er i sin nuværende Form fra Midten af 19. Århundrede og overhovedet næppe gammel. I Middelalderen gik mulig Vejen nordligere ved Brokjær. Men den ældste Vejforbindelse gik sikkert fra Ydby Hede, over Dalen tæt ude ved Limfjorden og videre op gennem Boddum Hede. Fem Småhøje ligger på Ydbysiden tæt over den laveste Del af Dalen, og straks på den østre Side ligger i Boddum de 2 "Ravnshøje" tæt ude ved Dal og Fjord, og andre Høje følger på Bakkepynter med Vejen op gennem Heden, svarende til 2 Høje, der på Ydbysiden følger op med den nuværende Vej.

Der findes i Nationalmuseets Arkiv en "Indberetning", skrevet af Skolelærer *Laurids Lehnsmann Andersen Kjær* og dateret Bodum Skole 29. Juni 1838. Opdagelsen af Jættestuen i "Lundehøj" 1837 var bleven Anledning for ham til at samle, hvad han vidste om sin Egn, Oldtiden vedrørende, og sende det til "Commissionen for Oldsagers Opbevaring". Han skriver heri: "En lille Smule østen for [Højene på Ydby Hede] er Stedet - det eneste - hvorover man i ældre Tider har kunnet komme til Bodum, fra vestre Side af, med Heste og Vogn. Her har formodentlig været en Vejle eller et Vadested; nu derimod er der kun en liden Åe, kaldet "Bodumbæk", der løber gennem den såkaldte *Kongens Gade* og ud i Fjorden (Skibsted Fjord), og således er Bodum fuldkommen omflydt og kan endnu næsten svare til sit ældgamle Navn "Bådum".<sup>2</sup>) Bemeldte Åe gør Skiellet imellem Bodum og det tilgrænsende Ydby Sogn. - I bemeldte *Kongens Gade*, der overalt er bevoxet med Lyng og Pors, er der for få År siden funden en Stenbroe fra Åen af og i Sydvest, 100 Alen lang. Banduren eller dens Udkanter vare satte med meget store Stene, og derimellem ganske ordentlig pikket eller broelagt med meget store Pilstene; oven over denne Broe er, der nu omtrent 5 Kvarter opskyllet Grus og Sand, dernæst en lille tynd Jordskorpe af Plantemuld, bevoxet, som meldt, med Lyng og Pors." Utvivlsomt var da her en meget gammel og ikke uvigtig Vejforbindelse. Men Navnet Skibsted Fjord, overført også på den nærliggende Herregård, peger ligeledes henimod, at Skibsfart må have spillet en Rolle. At nogen Havn nu ikke kan påvises, betyder ikke meget. Oldtidens Havne var ikke stort mere end nogenlunde dækkede Steder, hvor de små lavtbyggede Fartøjer kunde gå helt

<sup>1</sup> En mindst ca. 100 År gammel folkelig Forklaring taler om to mægtige Kæmper, som gensidig med deres Slagsværd huggede Hovederne af hinanden. Hovederne skulde da vel ligge i de runde Høje, Kroppene i Langhøjene, "Dåserne".

<sup>2</sup> Navnet betyder dog snarere: "i Boderne". I den ældre Stenalder var Boddum en Ø, senere (tidligt i den yngre Stenalder) landfast med Dover-Ydby, dog gik endnu i Bronzealderen Forlængelsen af Kilen mulig helt til Horshøj (oplyst af Statsgeolog A. Jessen). Landhævningen er ved disse Kyster 5-6 Fod.

ind til Kysten. Selv de store Vikingskibe, som man har fundet i norske Gravhøje, havde kun et Par Fods Dybgående, særlig Osebergskibet, der var til Fjordsejlad, som der jo også her nærmest må være Tale om.

Højene på Plateauet er på Kortet S. 101 betegnede nogenlunde, efter deres Størrelse. Der er de store Høje, op til 5 m., som ses i lang Afstand; der er et Par Langhøje, ikke af de største eller mest fremtrædende, men dog ganske anseelige, og så er der ikke så få ganske lave Høje eller Tuer, af  $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{2}$  m. Højde og 6-8 m. Tværmål, i alt som anført ca. 50.



Høje på det fredlyste Areal

Om de store Høje haves nogle fra forskellige Kilder samlede Oplysninger, der tyder på at de stammer fra Stenalderen og Bronzealderen. Således skriver Lærer Kjær om en Langhøj, utvivlsomt Kortets Nr. 33: "For nogle få År siden blev samme Høj åbnet i dens sydvestre Side og der fandtes en meget stor Gravkjelder [herved må forstås et Kammer af store Sten], omsat med store Stene, og Fugerne imellem dem var udspeklet med stærk Leer, over Kjelderen var meget store, dog tynde Dækstene. I Kjelderen fandtes Beenraden af en Mandsperson, liggende i naturlig Orden. Det syntes ikke, at han havde været af udmærket Højde, men af Benbygningen at dømme havde han været meget før og sværlemmet. . . . ja Hovedet selv var af udmærket Størrelse, og både efter Pandeskallens Tykkelse og Tandernes Fasthed at dømme, var han blevet Dødens Bytte i hans stærkeste År. - Forresten fandtes intet i bemeldte Kjelder." Et lignende, dog ikke fuldt så stort Kammer nævnes fra Langhøjens sydøstre Hjørne, også med Skeletdele. - Højen er i Længderetning Øst en Streg til Nord - Vest en Streg til S.45 m. l., 13 m. br., 2 m. h., sammenbygget med en Rundhøj for den nordre Ende,  $2\frac{3}{4}$  m. h. I Rundhøjen og 13 m. fra sydøstre Ende findes Skår, som antagelig svarer til de gamle Oplysningers nu forlængst borttagne Stengrave, der antagelig har tilhørt Stenalderen eller en tidlig Del af Bronzealderen. Da der ingen Oldsager nævnes fundne, skulde der snarest tænkes på en Gravkiste fra Stenalderens Slutningstid, Kamre af 3-4 m. Længde og ca. 1 m. Bredde. Sådanne kendes fra flere Punkter i det nordlige Jylland - en fra Jestrup i Sønderhå i Hassing Herred; stundom er de meget fattige på Oldsager. Til en sådan kan Ordene passe ganske godt. Fremdeles nævner den gamle Beretning, at to andre af Højene på Heden her er åbnede for at finde Stene: "I den ene fandtes en temmelig stor Grav, sat med store flade Stene, men i Graven fandtes

intet uden lidt Aske og Ben. I den anden derimod fandtes af de sædvanlige Askekrucker eller Urner uden andet mærkværdigt." Den førstnævnte af disse Høje kunde måske være en Høj på Plateauets Rand mod Nordøst, nu 1,50 m. h. og 12 m. bred. I Højen står i et større Brud et Kløvestykke af en stor, opret Sten, 1,30 m. l. og henimod  $\frac{1}{3}$  m. tyk, kendeligt nok af et større Kammer. Stenen har nok vist sig uanvendelig og har derfor fået Lov at blive stående. Bevaret er derimod et Kammer i en nærliggende Langhøj, der nu er meget medtaget, men kan ses at have været ca. 26 m. l. i Sv.-NØ, 14 m. br. og 2,5 m. b. Henimod Langhøjens Midte står på Højens Bund et anseligt Kammer med en stor, flad Dæksten. Kamret vender på det nærmeste i Nord-Syd og er nu åbent mod Nord, med en Længde af godt 2 m., altså svarende til en enkelt Mand, en Bredde af 0,55-0,70 m. og en Højde af mindst 0,75 m. Dækstenen er over  $\frac{1}{2}$  m. tyk og måler 2,10 x 2,40 m. i Bredden. Det hele er temmelig svært og solidt sat. Pensioneret Lærer Andreasen i Dover har meddelt, at han gravede i Kamret ca. 1890, men intet fandt. Han havde imidlertid Indtryk af, at det havde været åbnet forud, og dette er nok rigtigt, da den nordre Endesten allerede dengang manglede. Efter sin Karakter tilhører Kamret den tidlige Bronzealder, Tiden ved Ca. 1400 før Kristi Fødsel eller lidt senere. Det fredlystes 1915 af Gårdejer Jens Nielsen, Nygård.

Urnegravene fra den anden nævnte Høj er snarest fra den yngre Bronzealder. Således tyder de gamle Oplysninger snarest hen på Midten af det andet Årtusinde før Kristi Fødsel som den Tid, da Pladsen blev Sædet for en Bygd. Dette gælder de større Høje, som naturligt først tildrog sig Opmærksomhed. Men der ligger jo på Heden endnu en hel Del ganske små og lave Høje, næsten alle ganske ubeskadigede. To af dem undersøgtes i 1915 af Nationalmuseet. I den ene, Kortets Nr. 25, der kun var  $\frac{2}{3}$  m høj og 7 m. i Tværmål, fandtes nedsænket godt  $\frac{1}{3}$  m. under Højbunden en Grav af mere end Mandslængde, 2,34 m. l. og 1,05 m. br., af oval Form. Den har antagelig rummet et enkelt Individ, nedlagt i en Trækiste, efter Bundens Form nærmest en udhulet Stamme. Denne var nu ganske borte, men der fandtes en Del smalle, uregelmæssige mørke Stumper af en Masse, der ved nærmere Undersøgelse har vist sig at være, som det i øvrigt straks ved Undersøgelsen formodedes, den især fra Bronzealderen velkendte *Harpixmasse*. Denne anvendes bl.a. til Tætning af Trækar. Her fandtes den imidlertid rundt om både i Bund og lidt oppe på Siderne, således at den må formodes at have været anvendt til Tætning af selve Kisten. Højere oppe på et andet Sted i Højen lå en Del Skår af et Lerkar fra Stenalderen. Mulig betegnede også dette en Grav, og der fandtes også rundt om i Fylden spredte Småskår fra Stenalderen, intet fra senere Tid. Hele den lille Høj tilhører da antagelig denne Periode. Endvidere undersøgtes en

anden ganske lille Høj, Kortets Nr. 17, næppe ½ m. høj, 7 m. i Tværmål. Også her lå i Midten en Grav nedsænket lidt under Jordoverfladen, uden Oldsager, men snarest fra den yngre Stenalder. I Fylden fandtes Stenalderes Lerkarskår og en lille Flintkugle. Mod Nordvest lå derimod et større, fladt *Bållag*, som de kendes fra Jernalderen og navnlig dennes senere Afsnit. I Kullaget lå nogle forbrændte Slagger, måske af Glasperler, samt nogle brændte Ben, deriblandt enkelte kendeligt af Menneske, ingen af Dyr; det var altså et Gravlag. Af Trækul var der overordentlig meget. Det er blevet botanisk undersøgt af cand. mag. K. Jessen ved "Statens geologiske Undersøgelse" med godt og ganske vigtigt Resultat. Der var Kul af 3 Træarter, af *Birk* ca. 200 større og talrige små Stykker, af *Ask* ca. 35 større og mange små af *Hassel* ca. 40 temmelig små Stykker. I de største Stykker Birkekul taltes indtil 26 Årringe. De yderste af Årringene dannede i flere af Stykkerne en Del af en Kreds med Diameter på indtil ca. 20 cm. Det har da været Ved af ganske anselige Trær. I det Stykke Asketrækul, der havde flest Årringe, taltes 35, svarende til en Diameter af mindst 6 cm. og af mindst 40 År gamle Trær. Sluttelig udtaler Undersøgeren, at da Egens Følgeplante, Hasselen, og den fordringsfulde Ask har været til Stede ved Ydby, ligger det nær at antage, at også *Egen* har levet der i Nærheden. - Antagelig har der da i Oldtiden groet Skov i Nærheden, og det fortjener også at bemærkes, at der ikke ved nogen af Undersøgelserne bemærkedes Spor af Al. Om end Jorden er mager, har den da vel været dyrket, og i hvert Fald er der ingen Grund til at formode, at Oldtidsbygden ikke skulde ligge i Gravhøjenes Nærhed. Megen Færdsel kan spores om og mellem Højene, ikke blot mod Øst, hvor adskillige af de kløftlignende Dale viser dybe Hulveje og Vejspor, men også mod Nordøst. Om end der intet kan siges om disse Vejspors Ælde i det hele, skulde det dog siges, at de Spor, der viser mod "Kongens Gade", i deres Oprindelse går meget langt tilbage.

Allerede den gamle Beretning fra 1838 har Øje for det særdeles mærkelige ved denne Plads. Conrad Engelhardt så på den i 1878 og tog Rids over Højenes Beliggenhed. Gennem Årene fredlystes en Del af de anseligere Høje; i 1889 fredlyste Gårdejer Kristian Bech, Ydbygård, 4 Høje længst mod Syd, og allerede forud (1881) havde Gårdejer I. C. Christensen og Husmand J. Christensen fredlyst 2 af de største Høje mod Nord; denne Fredlysning viste sig i 1915 at have visse Mangler, der 1915 rettedes af Gårdejer Hans Sloth, Svejbård, og Boelsmand J. Kr. Morsing. To Høje frededes 1903 af Gårdejer Peter Mathias Christensen Sigh og atter i 1915 to af hans Søn, Chr. Sigh, Skadekjærgård. Imidlertid havde der længe været ønske om at bevare en større Del af Plateauet urørt. Tanken herom udtaltes stærkt af Etatsråd, daværende Herredsfoged C. B. V. Hansen

i hans Skrift om "Træplantningens Historie i Thisted Amt" 1911, og da jeg i 1915 færdedes i Egnen, var dette Terræn jævnlig Genstand for Samtale med Mænd i Egnen. Og det var såre naturligt, at Tankerne om at søge en større Del af Ydbyskjoldet bevaret som Fredsbede efterhånden tog fastere Form. Man ønskede ikke at dække just dette med Skov. Mindesmærkernes Tilslutning til de landskabelige Linjer, Forestillingen om det Liv, som er levet her gennem Årtusinderne, fra de Dage, da *Stenalderens* Folk færdedes her og gravlagde sine Døde i de lave Tuer, gennem det Årtusinde, da *Bronzealderens* mærkelige Folk med sin Forkærlighed for Våben og Smykker havde sin Bygd her og rejst Langhøjene og de store Rundhøje, som tegner deres karakterfulde Linjer synligt viden om, og endelig gennem *Jernalderen* op mod de Tider, da Kristendommen kom til Norden, alt dette samlede sig naturligt til en egen Stemning, hver Gang man så ud over det kuplede Skjold. Midt i en levende Virksomhed for Nutid og Fremtid, som den tilkendegiver sig på mange Måder og gav sig kraftigt og lykkeligt Udslag i de store Plantageanlæg, ønskede man også at give Historien og Fortiden sit. I Sommeren 1915 tog da Planerne fastere Form. Man ønskede at se dette som en Opgave for Egnen selv, og der dannede sig et Selskab med Etatsråd C. B. V. Hansen, Skovridder P. D. Bruun, Hovmark, Proprietær Laur. Sørensen, Vestervig Overgård, og Kredslæge Vilh. Kjær, Hurup, som Ledere. Nationalmuseets Tilslutning til Sagen udtaltes i varme Ord af Direktør, Dr. Sophus Müller, der da Spørgsmålet tog Form, aflagde Besøg på Stedet, og om Høsten skete Henvendelse til Egnen. Der tegnedes af 44 Mænd et så stort Beløb, noget over 3000 Kr., at den vigtigste Del af Terrænet, i alt ca. 33 Tdr. Bygsædeland, med et Tilskud fra Nationalmuseet kunde indkøbes og overdrages til Dover Plantage, der atter udstedte Fredningsdeklaration til Nationalmuseet og, om det måtte vise sig formålstjenligt, er rede til også at overdrage Ejendomsretten. Skødet til Dover Plantage udstedtes 4. April 1916, thinglæst straks derefter, Deklarationen til Nationalmuseet er dateret 14. April 1916 og thinglæst 16. Juli 1916.

På det fredlyste Terræn findes 30 Gravhøje, deraf 11 små *Tuer*, indtil ½ m. høje, af 7-8 m. Tværmål, de fleste samlede på et Sted mod Syd; to er *Langhøje*, de øvrige 17 større og mindre *Rundhøje*, deraf alle de, som tegner sig i Landskabet. Medens Omgivelserne for største Delen er beplantede, med Fredskovsforpligtelse, vil i Fremtiden dette Areal henligge åbent, urørt og fredet, som det har henligget i Årtusinder. Det tilsigtes ved Fredlysningen, at alt henligger således, som det er; Lyng og al anden nuværende Bevoksning forbliver uforstyrret, men Lyngslet og Græsning må ikke finde Sted, ligesom Afbrænding af Bål og Tobaksrygning er forbudt. Jagt er kun

tilladt på Rovvildt og udøves alene af Dover Plantage. Al Gravning, Pløjning eller anden Indgriben i Jordoverfladen er forbudt, ligesom hel eller delvis Beplantning ikke må finde Sted, og al naturlig Opvoksning af Trær ved Selvsåning bortryddes; i Skillelinjen vil dog mulig en lav Hæk blive plantet. Besøgende har stedse uhindret Adgang til Arealet, i større eller mindre Selskaber, dog må Folkemøder eller lignende Sammenkomster ikke afholdes. Der må ikke anlægges Veje eller Stier (en gammel Vej i Ø.-V. kan ikke nedlægges), ej heller må der anbringes Borde, Bænke, Skure, Telte eller Flagstænger. Færdsel med Køretøjer er udenfor nævnte Vej og en afmærket Holdeplads forbudt.

Det må være i Offentlighedens Interesse, at et så ejendommeligt, af Natur og Mindesmærker særpræget Sted bliver holdt i Fred for al Eftertid. En varm Tak skyldes de Mænd, der optog Tanken herom, og de Mænd, som gjorde Sagens Udførelse mulig.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1916, side 98-110)